

GODA GÁBOR:

Szülőföldem, Budapest

Alig ismerek írókat, akár a világ-irodalomban is, aki ne dajkálta volna különös gonddal, az emlékezős áhítatával szülőföldje ízet, zamatát. Így hát különös örömmel írok az én külön, saját szülőföldről, nem is az egész országról, hanem a szűkebb pátriáról, ami nekem nem más, mint Budapest. A fővárosról pedig mindig gondolok és szeretettel írok, ha kellett, beszéltem és szó-nokoltam, nekihevíülve védtem mindenféle kisebb-nagyobb szellemi orvtámadás elől, mert nagyon is budapestinek érzem magam, s ezt büszkélkedve mondom. Ismerem a várost? Gondolom, nagyjából ismerem. Utca alig akad, amelyről ne tudnám, merre van. Persze, a nagy névcsereben mostanság magam is csak botorkálok, de azért úgy körül-belül megmondom, hogy melyik ház merre van, melyik utca hova tartozik az én budapesti szociográfiai térképemen — egyszerűen sokféleképpen ismerem ezt a várost. Nincs persze helyem felsorolni azt a sokféleséget, amely számomra Budapestet különféle egységekre bontja és különféle egységeibe tömöríti. Ebből csak annyit: ámbár most már régen budai lakos vagyok, lélekben mégis mindig pesti maradok.

A pesti oldalon, a Liget táján nőttem fel, ha úgy tetszik: síkföldi lény vagyok, s nem hegyi ember, mint aminővé az egyébként oly szép rózsadombi tájon lenni kényszerülök. Pesti ember valahogy úgy nézett a rózsadombra, mint a kirándulóra, s ámbár egyhuzamban már tízedik éve lakom a dombon, mindig afféle kirándulónak érzem magam, akinek ahhoz, hogy otthonába eljusson, hegyet kell másznia, neki kell lendülnie, s meg kell szenvednie a táj szépségét.

De a nosztalgia mindig Pest marad, a síkföld. A zaját is jobban bírom. Autóbusz, villamos, egyéb járművek állandó zaja tán kedvesebb is nekem, mint Buda alattomos csöndje. Mert alattomos ez a csönd. Az autóbusz dübörgése nem nyomorítja úgy meg az embert, mint az éjszakák vonzó kutyái, házörző ebei, amelyek kötelességüknek tartják, hogy a legnagyobb éjszakai csendbe torokszakadtából beleüvöltsenek csak azért, mert egy tanyánál szerelmespár húz el a ház előtt.

Aztán, kérem, mi mindenre képes egy kakas! Az a számomra esztelen kukorékolás, amelyre napjában a jó budai csönd fedezete mellett hússzor is vetemedik, bonyolultabb lármá, mint a körutak dübörgése. A kakas belekukorékol idegrendszeri központjában, fölborzol, durva szavakra ingerel, nemegyszer odavágatja velem az írótlalt is.

Hát még a tyúkok! Mert van itt belőlük bőven. Az egész domb háztáji jellege nagy érdeklődéssel fordul a tyúkok felé. S én, ha kinézek az erkélyem, húszat-harmincat látok, de több millió tyúk hangját vélem hallani. Pokoli lármá kerekedik ebből az állítólag jelentéktelen kottadacsolásból, amely a kakasszót követve, egy óramű pontosságával jelzi a hajnal első hasadását. S nekik, mármint a tyúkoknak, előbb van hajnal, mint nekem, talán csak a csillagászokkal értenek meg a hajnalhasadás idejének megítélésében.

Hát beszélhetnék még sokat „a jó budai csendről”, de úgy tűnhetne, mintha Budát nem kedvelném, holott ez nem igaz. De mégiscsak mindig Pestről nézem Budát, mint már gyermekkoromban is, amikor még a Ligetben rúgtam a labdát, ahol talán véletlenül se akadt egy budai gyerek, de ha akadt is egy-egy a Marczibányi térről, hát úgy faggattuk az ottani viszonyokról, a budai csöszökről, a Barsi-domb rejtelmeiről, a városmajori gyermeklehetőségekről, a gellérthegyi kalandokról, s Lágymányos örömeiről, mintha Amerikából vagy Afrika déli részéről érkezett volna, vagy akárha egy Mars-lakóval akadtunk volna össze.

Közigazgatásilag már majdnem száz éve összeolvadt a két városrész, de van a kettő közt holmi elhatároltság, amit a képzelet nem tud egyszerűen áthidalni, mely társadalmi és pszichológiai tanulmányra lenne szükség, hogy a jelenség igazi okaira bukkanjunk. Csak azt tudom, hogy gyerekkoromban valahogyan meglepetést okozott nekem, amikor kiderült, hogy Budán is vannak gyárak, mert azt hittem, hogy ilyesmi csak Pesten van. Hogy Budán is vannak szegény emberek, mert én azt pesti specialitásnak tartottam kisfiú koromban, és pláne hogy meglepett, mikor először hallottam, hogy vannak külön budai temetők. Azt képzeltem, afféle nyolc éves koromban, hogy az emberek csak Pesten születnek és halnak meg, közben pedig Budára járnak kirándulni.

Azóta sok-sok év telt el és sok-sok minden derült ki.

Kedvem volna most afféle szép, fellengző szavakkal hitet tenni szülőföldem, szűkebb pátriám, Budapest mellett. Megvallani neki, hogy tengernyi bánat és olt-hatatlan, felejthetetlen szenvedések ellenére is milyen hűségese szerelme maradtam sebzett házainak, annyi holttestet látott utcáinak és a Dunának, amelynek napfényt csillogtató habjaiban ott látom még a háború és a két ellenforradalom okozta vért is.

Nagyon is történelmi ez a város. Majd minden házhöz odatapad a tragédiák emléke. S mégis, mindezek ellenére, hű rajongója maradtam e szűkebb szülőföldemnek, áhítatos tisztelője az aszfaltnak, amelyen láttam becsületet és tisztá embereket vért csorogni, és láttam minden ellenforradalmi fasiszta-dúlás ellenére is, amint a szabadság fája mégiscsak kivirít a pesti aszfaltból és mégiscsak lombosodik, zöldell és üdit.

Hányféleképpen láttam én e város népét! Majd egyszer erről is írok, hiszen még annyi kimondatlan szó van bennem mindezekről. Hanem csakugyan különös ország vagyunk mi. Van-e a földnek olyan népe, amely ne szeretné fővárosát? Kérdezd meg az orosz embert, de az ukránt is, a grúz is, a beloruszt, az örményt, nem látja-e a szovjet népek kultúrájának és egész történelmének leg-tiszteltebb központját Moszkvában? Kérdezd meg az angolokat, hogy vélekednek Londonról? Hát a franciák, akik nemzeti kincseik fellegvárát látják Párizsban? Hát a csehszlovákok, akik mondhatni, szinte szerelmi dalokkal övezik arany Prágájukat? Hát az olaszok! Micsoda áhítattal csüngenek az örök Rómán? Hát az amerikaiak, akik nem a hivatalos fővárosban, hanem New Yorkban látják testet ölteni a maguk életének sajátosságait? Nem ismerek országot, ahol annyi fanyalgással, annyi tartózkodással viseltetnének egyesek és gyakran még a szellemi élet képviselői közül is, Budapest iránt, mint éppen minálunk. Istenem, hányféle rágalmat ülte meg ezt a várost. Horthyék meg éppen kiadták a jelszót: „Bűnös Budapest.”

A fasiszmus bűnös jelszavai közül ez egyike a legbűnösebbeknek. Miért tartották Budapestet bűnösnek? Azért, mert ez a város volt mindenkor a leghaladóbb eszmék városa. Ez a város volt az 1848. március 15-ének városa. Ez a város volt az 1919. március 21-ének, a Tanácsköztársaság kikiáltásának a városa. Ez a város volt és marad a munkásosztály leghatalmasabb fellegvára. És mi mindenféle sarat fröcsköltek e városra! Hogy nem tudunk magyarul, hogy nincs meg bennünk a magyar érzésvilág, és még mi; hányféle átkot szórtak a budapestiekre — és mindezt nem tudatlan kisgyerekek állították, hanem hírneves felnőttek is, akik beugrottak a „bűnös Budapest” jelszó egykori maszlagának. Mondva csinált, urbánus-népi ellentéteket agyaltak ki, amivel a város tekintélyét, történelmi szerepét le akarták járni. Mindez mélyen reakciós méreg.

Nem beszéltem még munkással vagy paraszttal, akiben egy ilyen ellentét valójában élt volna. De szívtották ezt az ellentétet. Mintegy odáig jutottunk ebben, hogy amikor a magyar népről volt szó, akkor a nép fogalma a városi vámsorompó után kezdődött csupán. A városi dolgozók nem is

számítottak a nép fogalmába. Azok csak „városiakok” voltak. Ha budapesti szellemről beszéltek, csak fitymálva szóltak, a körüti szellemet szídták. És mindez nem volt egyébre jó, mint lényegében a munkásosztály elleni harcra, a munkásosztály problémáinak látszólagos ügyes elvezetésére, és természetesen az antiszemitizmus felszítására, amely a munkásosztály elleni harcnak kipróbált fasiszta rekvizituma.

Hányszor fájt nekem Budapest e szemérmelen lebecsülése. Én mindig büszke voltam e városra, büszke arra is, hogy szörnyű el-entmondásokon keresztül is meg tudtam őrizni lelkemben az iránta való szeretetet, mélyesges ragaszkodásomat, és nem tévesztetem össze soha, a legválságosabb periódusokban sem a felszítók bűnét a felszítottak cselekedeteivel.

Nem, sose tudnék belenyugodni abba, hogy Budapestet kipellengérezzék, még abba se, hogy a pestiek nem tudnak magyarul, abba se, hogy a magyar irodalom nagyobbára a vidéki életet tette az irodalom központi témájává. Mindez a régi „bűnös Budapest” elméletnek valamiféle méregszármazéka, amely város és falu közé akart éket verni. Ha úgy tetszik: az ilyen szemlélet maradványai nem egyebek, mint valóságos provincialista nézetek, amelyek reakciós ideológiai lassan halványuló gyűrűzése folytán bukkanak fel, még itt-ott tagadva azt a történelmi tényt, hogy Budapest igenis kifejezője az egész magyar nép leghaladóbb nemzeti törekvéseinek, a szocializmus építésének, a munkáshatalom biztosításának.

Minden fővárosnak megvannak a maga sajátosságai. Igen, Budapestnek van sajátos hangja, elméssége, ha úgy tetszik, vicce. Budapestnek van éppen úgy sajátos profilja, mint Moszkvának, Párizsban vagy Londonnak. Ezt lehet szeretni vagy nem szeretni. De tudni kell, hogy az nem „bűnös város”, hogy itt éppen úgy a magyar nép lakik, mint bárhol másutt az országban, hogy az aszfalttal borított föld éppúgy a magyar nép földje, mint a kukoricás, és hogy az ország fejlődése nem a dűlőutak, hanem a körutak irányába halad. Aki nem szereti Budapestet, az az országot sem szeretheti. Eppen úgy, mint akiben rezisztenciák vannak kis városok és falvak iránt, nem szeretheti mélyen egész hazáját sem.

Aki csaknem öt évtizede él egy városban, azt annyi millió kis emlék fűzi oda, hogy jóformán semmi sincs az életében, ami valamilyen képpen ne kapcsolódna egybe Budapesttel. Anyám és apám meséi elevenen élnek bennem. Elmondották, hogyan tologattak babakocsiban a Városligetben a Rózsakert körül. Aztán már magam is emlékszem, micsoda játékszenvedély űzött a Ligetbe, ahol — higgyék el nekem — minden fát ismertem, minden padot, minden csösz. Még azt is, hogy milyen is volt ennek az egykori Városligetnek a szociográfiája. Mert ugye az Andrássy út és a környező, előkelő utcákból jöttek az előkelő gazdag gyerekek, a Csikágó és Angyalföld felől a szegények, a Damjanich utcából és még néhány más utcából a kisebb-nagyobb polgárok.

Volt ott minden: német nevelőnő, francia nőrsz, angol miss, sodronyos babakocsi meg egyszerűbb, fából készült, rongylabda, a nagyanyák és anyák harisnyjából gyúrt, meg pettyes gumilabda, egyszóval a Ligetben gyülekező ifjúság osztályainak különböző felségjelvényei.

Igen, kis osztályállam volt ez az egész Liget. S az osztályok nem keveredtek egymással. A rongylabdások nem a gumilabdásokkal, a ruganyos babakocsi nem a faléces kocsikkal. Az egyik csoport a Rózsakert körül tanyázott, a másik, a micisapások, a gesztenyefákból övezett Nagyjátszótér, a nagyon előkelők a Washington-szobor körül, a prolik meg a tavon csónakáztak, ingujj-

ban, hóentrógerosan. Valahogy így volt. Persze voltak határvilongások is. Voltak „úri gyerekek”, akik besodródtak a prolik közé és ha tudtak valamit, például tudtak igazán focizni, kiszorították a klasszok fejélni, akkor megállták a helyüket és felvették az új közösségbe. Ott volt a kapu, egyik oldala rendszert egy gesztenye- vagy tölgyfa törzse, amott a másik oldalon a kabát, néha három-négy kabát is egymásra rakva a földön. Az „úri gyerekek” nem rakták a földre a kabátjukat, mert sok kabátjuk volt, hát volt mit felteni. A szegény gyerekek bizony lerakták, mert csak egyetlen kabátjuk volt és azt ügyes lehetett volna az örökkévalóságig hordani.

Hát ez volt a Liget. Ez volt az én szülőföldem. Itt gyűjtöttem makkot, vágtam bodzát és szedegettem a gesztenyéket. Itt játszottam ötvenévesemmel „indianosdit”, itt szervekedtünk tízéves korunkban, hogy megalapítsuk a főváros legkomiszabb kölykeinek szövetségét. Mik voltak a feladatok? Például, megkérdezni egy bácsit, hogy hány az óra. Ha megmondta az időt, azt feleltük rá, hogy ezt mink is tudjuk, azt hittük valami jobbat mond. Ha egy néni ült a padon és szalmakalapját maga mellé tette, arra véletlenségből ráültünk. Ha mérges lett, a kalapot még be is dobtuk a városligeti tóba. Aztán összegeztük a napi csínytevéseket. Az kapta a legtöbb pontot, aki a legnagyobb csibészséget követte el.

Később megjavultunk, nem köpködtünk, nem csalogattuk a kislányokat a bokrokba, hogy ott csökölőzzünk velük. Irodalommal kezdünk foglalkozni. Olvasókört létesítettünk. Ott olvastam először Csehovot, Maupassant-t, Tolsztojt, Anatole France-ot, s a többieket.

Aztán következtek a kószalások évei. Birtokba vettük az egész várost. Ki a Hűvösvölgybe, a Zúgligetbe, Csepelre, Angyalföldre. Vonzott a proletárok sorsa. Afféle értelmiségi gyerekek voltunk, gazdag és szegény polgárszülők gyermekei, de valami hajtott bennünket, mármint néhányunkat, hogy megismerjük a szegények életét. Emlékszem egy ilyen „szociográfiai” kiruccanásra az Angyalföldön. Afféle barakkházak voltak, a fadestekákot korom fedte. Benéztünk az egyik házba. S az egyik akkori barátom benyitott az egyik barakklakásba és azt kérdezte egy öregasszonytól: „Tisztelt elvtársnő, hányan laknak egy szobában?” Afféle úri-forma gyerekek voltunk, rosszul állt nekünk az „elvtársnő”-kifejezés és nem csoda, ha a szegény öregasszony megharagudott és azt mondta neki: „Elvtárs az öreganyja, és ne szimatoljanak itt, hanem lódulás.” Még egy kutyája is, jókora lompos, megjelent, mi meg nekiiramodtunk, és így a munkásosztályval való első találkozásunkat bizony nem sok siker koronázta.

Aztán más évek jöttek. Irodalom, hallgatás, reménykedés, reménytelenség. Össze-vissza keveredtünk, kavarodtunk. Csetletünk-botlottunk. Jötték a kávéházak, s a harmincas években Nagy Lajossal, József Attilával, Tersánszky Józsi Jenővel, Karinthy Friggyessel, Szép Ernővel, Radnóti Miklóssal, Forgács Antallal és egy-két találkozás Kosztolányival. Egy Móriczval való összetalálkozás. S még előbb Krúdy szíves invitálásai egy-egy vendéglői asztalhoz. Irodalom, irodalom, irodalom. Hogy csodáltam Krúdyt, aki veli néha találkoztam az egykori Liget Szanatórium vizgyógyintézetében, és aki soha, egyetlen szóval sem beszélt irodalomról. Borról igen, konflisról igen, ételről igen, de irodalomról — soha.

Aztán jöttek évek, nyomorúságosak, pokoli szenvedésekkel, apokaliptikus világ. Persze, közben szerelmek is. Szerelmes barátságok, amelyek dúsán értek ebben a szerelmelemre alkalmas városban, és megszámlálhatatlan volt ama

padok sora, amelyen álmodozva és szerelmesen üldögéltem egy-egy lány, no meg asszony oldalán, híven, hogy ez lesz az igazi, de igazi megnősülésemig csak három akadt, mindaddig, amíg a múlt évek nem ismertették fel velem, hogy a háromból is csak egy volt igazán igazi.

S aztán, igen, aztán, a megmaradás ezernyi véletlenje után a szabadulás a fasiszmus karmaitól. S egyszerre új vetületében láttam meg örök szerelmemet, drága szülőföldemet, Budapestet. Az úgy volt, hogy nekem hivatalom sosem volt, csak egyszer pár hétre, amikor egy telefonkereskedelmi vállalatnál én voltam a hibabejelentő, tizenkilenc éves koromban. Ezt tessék elképzelni: ülök egy asztalnál, aztán folyton cseng a telefon, itt Hitelbank; elromlott a háziközpont, itt Kereskedelmi Bank, valami hiba van a vezérgazgató úr vonalán, itt Leipzig, az összes vonalak elhallgattak, és így tovább. És itt tört ki a baj.

Mert én azt nem tudtam felmérni, hogy az olyan nagy baj, ha a Leipzigérl elromlik a telefon, Beírtam ugyan a nagykönyvbe, hogy szerelőt kell oda kiküldeni, a könyvet behajtottam és elmentem anélkül, hogy szerelőt küldtem volna, mert randevúm volt. Másnap behívt az igazgató és tudatta velem, hogy a Leipzigérl két üzletnapon át nincs telefon miatt. Két napig nem lehetett keresni az én hibám miatt. Két nap alatt pedig sok pénz lehet keresni olyan nagy vállalatnál, mint amilyen a Leipzigérl volt. Erre kidobtak, mehettem vissza a kávéházba, ama fiatal írók közé, akik közül többet meggyilkoltak, néhány pedig öreg író lett azóta.

Igen, akkor volt íróasztalom, de nem volt hozzá semmi közöm. De a negyvenötös szabadulás után megint lett íróasztalom egy időre. Szép nagy íróasztal, s az volt a dolgom, hogy Budapest közművelődési ügyeivel foglalkozzam. Egyszerre közöm lett, afféle intézkedési közöm, mindahhoz, amihez régekte csak érzelmi közöm volt. Szobrok, műemlékek, könyvtárak, színházak, múzeumok, s az ördög tudja, még mi mindennel kellett foglalkoznom. Régen csak találgat adtam a Vörösmarty-szobornál, amelyet télen le kellett fedni náddal, mert a viszonylag puha karrarai márvány hatfokos hidegben már repedezni óhajtat, most én intézkedtem, hogy ha jön a tél, borítsanak nádsüveget erre az óriási magyar költőre, meg arra a népre, amely őt karrarai márványból körülállja.

Azért írtam le mindezt, hogy éreztessenem, mit jelent nekem ez a város. Nincs utcasarok, nincs emlékmű, de jóformán háza sem, amelybe ne csimpaszkodna az emlék kúszó indáival. Összeszereltünk mi ketten. Annyi mindent tudok róla, nagy és kicsiny dolgokat egyaránt, hogy tán húsz kötetbe se férne bele. Csak megyek, megyek az utcán, nem is mondom már, csak gondolom magamban: itt ez történt, ott amaz, itt ezzel találkoztam, amott azzal, itt erről beszélgettünk, amott arról, itt ezzel sétáltam egy fél éjszakát, amott azzal, itt ez az üzlet állt amott az áll, itt ezt a lányt csókoltam meg, amott azzal veszem össze — egyszóval nincs egyetlen talpalatnyi föld, ahova ne kötne értelem, emlékek, szín, íz, zamat, mélt, jelen, és nagyon bírom benne, hogy jó jövendő.

Drága szülőföldem, Budapest! Kemény, pokoli leckéket is kaptam tőled és körülbelül mindig egy-egy kis örömet és vígságot is. De ha ma kiállok az erkélyre, ahonnét Buda felé is, Pest felé is láthatok, beleképelem végtelen tengernyi házaidba, utcáidba a magam életét. Olyan volt a te életed is, mint az enyém. Gyászos, siralmas, örömteli, jó és rossz, csúnya és szép, mint minden élet. Szenvetdél eleget. Szörnyüéseket szenvetdél attól, amit végzős fasiszták rád gyújtottak De te mindig kiszéplülsz a szabadság fuvallatára. Mindig kitárod magadat a friss, újító szabadságnak, megihletted lakóidat az alkotásra, a szabadság megmunkálására, fölkinálad gyönyörű hegyeidet, völgyeidet mindazoknak, akik építeni akarnak és nem rombolni téged. Ha hinnék istenben, áldását kérném rád, szülőföldem, Budapest.